

Ingrés d'Acadèmics corresponents

ASPECTES HISTÒRICS DE L'EVOLUCIÓ SANITÀRIA AL MONESTIR SANTUARI DE MONTSERRAT (S. XIV-XVIII)

Armand Rotllan i Verdaguer

Acadèmic corresponent

ELS INICIS DEL MONESTIR- SANTUARI DE MONTSERRAT

El monestir Santuari de Montserrat ha estat i és un estament representatiu de diferents símbols integradors del nostre país com cultura, espiritualitat, religió i nacionalisme. Aquesta integració cultural ha evolucionat sempre amb el suport sanitari a la seva ombra per complir i protegir un dels postulats més rellevants de la comunitat Benedictina: l'acolliment i hospitalitat dels pelegrins. Aquest servei es practicà a Montserrat des d'antigament, tal com analitzarem en aquest estudi.

Es difícil parlar d'història sanitària a Montserrat quan malauradament manquen moltes proves documentals, degut a què una bona part van quedar malmeses o desaparegudes pels incendis, espolis, guerres i altres catàstrofes que ha patit el monestir durant moltes generacions. D'aquesta destrucció massiva podem excloure el Llibre Vermell, un dels pocs manuscrits que es van salvar de la destrucció de Montserrat al segle XIX per les tropes napoleòniques. Aquesta excepcionalitat fa que aquesta obra escrita en cal·ligrafia gòtica de finals del segle XIV i els segles XV i XVI amb diverses miniatures ens porti una rica i valuosa miscel·lània de temes entrelaçats referents exclusivament al Santuari: privilegis, indulgències, cants, sermons en català, narració de miracles, estatuts de la Confraria de Montserrat, així com diversos tractats teològics i reculls de pràctiques devocionals, notícies d'història universal i eclesiàstica, al costat de nocions d'astronomia, geografia i història natural.

Tot i aquesta aportació excepcional d'aquesta obra, a vegades ens queda tan sols el retrat del coneixement humà i el de la seva evolució, mitjançant la investigació indirecta d'altres fonts documentals com els tractats, entrevistes, publicacions i altres estudis.

Aquest és el sentit d'aquesta anàlisi, conèixer l'evolució històrica assistencial al monestir de Montserrat al llarg dels segles, en una visió panoràmica i global del pas del temps en la vida monàstica.

Malgrat que som ben conscients d'aquesta dificultat, creiem que és necessari intentar recuperar aquest buit històric del paper de la medicina i dels sanitaris en la seva relació amb Montserrat.

En referència als orígens del monestir benedictí de Montserrat, cal considerar dos noms propis molt importants en la seva història i evolució, el primer d'ells es el comte Guifré el Pilós que deixà al

monestir de Ripoll les esglésies de Montserrat i el segon, l'Abat Oliva de Ripoll que va establir probablement a l'any 1025, un petit grup de monjos a la capella de Santa Maria. (1)

També cal esmentar l'important paper que ha tingut la publicació de llibres en la cultura de Montserrat, tot i que en uns inicis trobem un mínim de "codexs" litúrgics al monestir, poc a poc es va anar ampliant gràcies a l'aparició d'un taller de producció de llibres conegut com "escriptorium" que va anar perfeccionant-se fins al segle XIV amb l'aparició del llibre vermell i que fou un puntal de la cultura monàstica fins que aparegué la impremta del mestre estamper Johannes Luschner el desembre de 1498, publicant-se un conjunt de vint-i-set obres, amb un total de dotze mil volums, així com més de dos-cents mil fulls d'indulgències, essent les publicacions de l'Abadia de Montserrat una de les cases editorials més antigues d'Europa. (2)

Un altre referent importantíssim del monestir-santuari de Montserrat és l'Escolania, on trobem indicis en el segle XIV. Aquest fou un fet freqüent en les catedrals i monestirs importants, tenint un reglament que establia el nombre de dotze escolans cantors. Aquesta escolania de Montserrat es pot gloriar de ser entre els conservatoris musicals existents encara avui, el primer –o segons altres historiadors– el segon més antic d'Europa.

També és un referent emblemàtic i potser el més important com a eix vertebrador de Montserrat, la venerada imatge romànica de la Mare de Déu de Montserrat, escultura de fusta policromada, del darrer terç del segle XII. (3) També cal fer esment del conegut tresor de Montserrat que consistia en quadres i una col·lecció important de peces d'orfebreria: vasos sagrats, llànties, corones i tot un seguit de vestits de la Santa Imatge que malauradament va ser espoliada en la guerra del francès del 1808.

En el context històric, cal conèixer també l'activitat transcendental del paper dels Abats en els diferents moments de canvis i transformacions en el pas del temps. En aquest sentit, cal esmentar el paper de l'Abat Miquel Muntades que reordenà i normalitzà l'Abadia després de les lleis desamortitzadores del segle XIX. També el paper del seu successor, l'Abat Josep Deàs que continuà la reconstrucció i consolidació de la Comunitat i organitzà el Col·legi de Missioners d'Ultramar per preparar joves monjos pel monestir

de Nova Núrsia d' Austràlia i que el 1895 fundà el monestir de Nostra Senyora de Montserrat a Manila. També l'extraordinari impuls cultural de l'abat Antoni M. Marcet durant el segle XX, promovent l'ús del català i patrocinant el primer congrés litúrgic de Montserrat, tot i les dificultats establertes amb la dictadura de Primo de Rivera, com a conseqüència de les seves posicions catalanistes.

També cal esmentar el paper renovador i dinàmic que va impulsar el Pare Abat Aureli Maria Escarré i Jané que ingressà al monestir de Montserrat el 1923 i fou ordenat sacerdot el 1933. Després del 19 de juliol de 1936 pogué passar a Itàlia, gràcies a la protecció de la Generalitat. Al gener de 1939 retornà al monestir i fou confirmat Prior. Va ser l'abat coadjutor el 1941 de l'abat Marcet. La seva postura crítica envers el Govern el convertí en tot un símbol nacional de l'Església catalana. El 1965 es va veure obligat a abandonar Catalunya i passà a residir al monestir de Viboldone (Lombardia). El 1966 hagué de renunciar al títol d'abat de Montserrat. Malalt de mort, l'abat Cassià Just el portà a Barcelona i fou enterrat a Montserrat (4).

RELIGIÓ I MEDICINA ALS MONESTIRS

Fins a mitjans de l'alta edat mitjana, la medicina s'exercia principalment als monestirs. Un dels primers en fundar-se va ser el dels Benedictins l'any 529, el monestir de Montecassino, destruït el 1944.

Els fundadors d'alguns ordres religiosos van instal·lar infermeries i hospitals al costat dels monestirs, per proporcionar caritat als malalts. Les regles de Sant Benet (segles V-VI) van donar guiatges raonables per a les cures obligatòries dels malalts.

Alguns monestirs servien per a entrenar els metges, que havien de complir l'ideal cristià d'oferir misericòrdia i caritat. Però molts dels monjos metges perseguïen realment un benefici econòmic, fins i tot fora dels monestirs. Amb motiu d'això, tres concilis del segle XII van declarar que els monjos no estaven per estudiar medicina i altres disciplines seculares alienes a la religió: el Concili de Clermont (1130), el de Reims (1131) i el del Laterà II (1139).

Al segle XIII es creen les primeres universitats. Això va permetre que l'ensenyança es deslligués una mica de l'Església, i el pensament comencés a fer un tímid gir cap a la independència i el rigor científic. És en aquest marc que apareixen els cirurgians barbers i sanitaris apotecaris. El 1215 una llei aprovada en diversos països europeus, prohibeix la pràctica de la cirurgia als metges. Aquí, el cirurgià se separa de la medicina (farmacopea) ja que utilitzarà la mà com a instrument, consagrant-se per tant a l'art manual. Els metges, que fonamentalment utilitzaven la botànica, eren considerats els sanadors de les classes altes i influents i tenien accés a la Universitat, mentre que els cirurgians-barbers eren menyspreats per aquelles, no gaudien de formació universitària i atenien principalment a les classes més humils. La part més important d'aquest grup evolucionarà en el temps fins a desenvolupar la cirurgia actual, que molts segles després, en l'època moderna, i a

causa dels seus beneficis i eficàcia demostrada, tornaria a integrar-se amb la Medicina.

ASPECTES SANITARIS DEL MONESTIR DE MONTSERRAT EN ELS DIFERENTS SEGLES

L'emplaçament del monestir de Montserrat i la necessitat d'acollir els nombrosos pelegrins que visitaven van ser una de les raons per la implantació d'un servei mèdic al monestir. Aquest servei no va ser permanent en el pas del temps, sinó variable, atenent a multitud de factors socials, culturals, religiosos i sobretot, econòmics.

No coneixem si el monestir de Montserrat fou un lloc d'aprenentatge de la medicina en els seus inicis, però si coneixem que la medicina s'instaurà de forma progressiva al monestir i aquesta implantació va estar subjecte a molts factors, principalment econòmics, socials i religiosos.

Segle XIV

En aquest segle, tenim documentació de l'aparició de pesta bubònica al monestir de Montserrat segons ens consta en referència a un document extret de l'Arxiu de la Corona d'Aragó en data del 27 d'agost de 1380. És un document que parla de la "Basarda de contagi" (5)

Durant el segle XIV al monestir destaca la importància que es dona a certs oficis especials com el de treballadors de la pedra i fusta pel manteniment del monestir. És curiosa l'aplicació del primer contracte laboral seriós que aporta el monestir davant la tecnificació i també és curiós el paper dels sanitaris en aquest entorn, ja que es troben totalment al marge d'una relació contractual amb el monestir i per tant, no estan subjectes a cap normativa laboral. En aquest sentit, trobem dins els documents pertanyents al llarg priorat de Vicens de Ribes (1384-1408) un de referencial, pel que fa a les informacions que proporciona sobre el santuari montserratí a la fi del segle XIV. Es tracta d'una acta notarial que recull les disposicions adoptades per la comunitat de Montserrat, i el seu prior en la reunió capitular celebrada el 14 de novembre de 1388 a la capella de Santa Caterina situada dins el clos del monestir. En el breu preàmbul que encapçala l'escriptura, els reunits exposen els motius de les mesures acordades i la seva finalitat, que és la de preservar la "bona fama" i la conservació del monestir, i al mateix temps alleugerir les obligacions del prior i augmentar l'eficàcia de l'esforç comú al servei del santuari.

Per tal d'assolir aquests objectius decideixen, en primer lloc, instituir de manera oficial el càrrec d'obrer, que havia d'ésser elegit anualment pel mateix, un monjo en el que es diposita l'economia de l'entitat, ja que disposaria d'una de les dues claus de la caixa de l'obra, ja que l'altre restaria en poder del sots-prior. Al mateix temps, aquest monjo seria un administrador i gestor de l'economia i guardià de les almoines recaptades a les capelles de Sant Miquel i de Sant

Isclle, que bàsicament s'utilitzaven per mantenir-les en bon estat i pagar els preveres que hi celebraven la missa dues vegades per setmana, així com l'escolà que els ajudava i l'encarregat d'encendre les llànties i fer-hi els acaptes de costum. L'obrer hauria de retre compte de la seva administració cada sis mesos al sots-prior i dos monjos ancians, i vetllar perquè les obres fossin executades amb puntualitat. Seria incumbència seva pagar als mestres i manobres llurs jornals i consignar per escrit les entrades i sortides de les despeses.

Relacionat amb aquest ofici, estableix que al monestir hi havia d'haver també un bon mestre de pedra per trencar i picar la pedra i també treballar amb la fusta. En aquest sentit, s'estableixen els honoraris del mateix, rebent un salari anual i del convent la manutenció i el calçat, a canvi de fer totes les obres que li fossin encomanades dins el monestir i muntanya de Montserrat. Com a normativa s'esmentava en aquesta acta que en cas de treballar pel seu compte o d'absència al monestir no estarien obligats a mantenir-lo ni a pagar-li el salari convingut, però si estava malalt hi podria romandre, on hi seria cuidat de franc, a excepció del metge i les medicines, llevat si la malaltia durés molt o fos incurable. Aleshores volien que la decisió fos deixada a l'arbitri del prior o sots-prior.

El nomenament de mestre expert en fer les obres abans esmentades, recau en la persona de Berenguer Duran, natural de Monistrol, al qual foren assignades 44 lliures barcelonines i vint sous de pensió anual i dues canes de roba. No podria ésser privat de per vida de l'ofici mentre pogués treballar i complir les obligacions del seu càrrec i en canvi li seria lícit renunciar-hi lliurement quan volgués, a condició d'avisar-ho amb un mes d'anticipació per tal de cercar-li un substitut. (6)

D'aquesta resolució interpretem la total independència de la professió mèdica per aquell temps, així com el difícil accés a la capacitat contractual del moment, possiblement per la manca de professionals de la salut. També interpretem l'alt cost i la no gratuïtat dels medicaments i medicines no sufragats per part del monestir.

Segles XV-XVI

En un document conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó datat a Barcelona el 7 de juny de 1493, el rei Ferran el Catòlic, indica quines persones han d'exercir els càrrecs de procurador, majordom, advocat, escrivà i metge a Montserrat (l'anomenen "mestre Candonsol"), i assenyalen consellers als nousvinguts. (7)

D'uns documents datats el setembre de 1495 que es conserven a l'Arxiu Municipal d'Igualada, sabem que els consellers de l'esmentada població intervingueren a favor d'un metge (mestre Johan de Havyon) que era a servei de Montserrat i que sembla ser va tenir un altercat amb alguns membres de la comunitat. Amb motiu d'aquest conflicte els consellers d'Igualada van enviar una carta al Prior de Montserrat que era el Pare Fra Garcia de Cisneros, que des de 1493 governà com a Prior, segons el costum que introduïren a Montserrat els monjos de Valladolid, i que després, des de 1499,

governà com Abat, quan el monestir recuperà l'antiga dignitat abacial que ja havia tingut mentre perteneixia a la Congregació Claustral Tarraconense fins l'esmentada època.

Pelegrinatges a Montserrat

Durant el segle XV i XVI el pelegrinatge fou molt important i com hem dit un dels motius per tenir un servei mèdic al monestir. Es calcula que la mitjana anual de concurrència a finals del segle XVI i principi del XVII era de més de quatre-cents pelegrins diaris i un centenar de pobres. Aquesta aflluència multitudinària, a vegades s'incrementava entre dues i quatre mil persones en ocasió de les principals festes religioses i en les romeries anyals.

El personal resident a Montserrat (monjos, ermitans, donats, preveres seculars, escolans, oficials, domèstics i traginers, es fixaven en dues-cents cinquanta persones).

Per a l'assistència sanitària dels residents i dels pelegrins, el monestir mantenia un metge, un barber cirurgià i dos apotecaris amb les seves oficines i les corresponents instal·lacions hospitalàries tal com fa referència els llibres dels miracles de l'Abat Pere de Burgos (8):

Gràcies als reculls de miracles de Montserrat, sabem que d'entre els pelegrins n'hi havia que, desdonats per metges i cirurgians, pujaven a implorar la intercessió de Santa Maria de Montserrat, o bé a agrair la salut recobrada tot oferint un ex-vot o be publicant-ne el do si aquest era tingut per miraculós o humanament inexplicable. L'Abat Pere de Burgos esmentava detalladament el patiment dels pelegrins: *"vienen en los pies llagados de las piedras y ásperos caminos, regando la tierra con sangre de sus llagas...las rodillas llagadas y casi comidas hasta el hueso por el trabajo del camino"*. (9)

Hospitals: L'hospital situat a la capella de Sant Isclle i Santa Victòria.

La Capella de Sant Isclle i Santa Victòria és una de les quatre ermites que sempre són esmentades al costat de la de Santa Maria, abans que aquesta esdevingués monestir benedictí. També és l'única que ha restat per donar testimoni de com serien les desaparegudes. No es pot assenyalar la data precisa de la seva fundació, només sabem que ja existia l'any 888 com consta en documents de l'època. L'ermita primitiva fou restaurada l'any 1272. En el mateix segle XIII ja s'hi celebrava una missa cada any el dia de la festa dels Sants Màrtirs, el 17 de novembre. (10)

La Capella fou ocupada pels soldats francesos el 1811 i destinada a dipòsit de municions per la qual cosa hom comprendrà l'estat en què van deixar-la, fins i tot hi calaren foc, com es pot deduir d'algunes fustes cremades que hi havia de color negrenc de les mateixes pedres. L'any 1858 fou refeta de nou gràcies a la caritat d'alguns devots que pagaren el quadre dels Sants Màrtirs que hi havia darrerament.

Durant els segles XV-XVI s'habilità al costat de l'ermita de Sant Isclle, un hospital o també conegut per infermeria que tenia cura

dels malalts, que més tard vers el 1586, calgué abandonar a causa de la insalubritat del lloc i dels forts vents del nord.

Durant els treballs de remoguda de terres realitzats en els terrenys adjacents, els anys 1931-1932, aparegueren restes dels fonaments d'aquest edifici, que segons càlculs fets aleshores cobria, amb el cementiri annex, una extensió d'uns 270 metres quadrats. Enmig de les parets i a fora s'hi van trobar alguns enterraments i fragments de ceràmica gòtica.

Aquest hospital servia per cuidar als malalts de pesta tal com s'esmenta en la primera edició del llibre del P. Pere de Burgos (14) "*Historia y Milagros hechos a invocación de Nuestra Señora de Montserrate*", editat a Barcelona el 1536 i també en el Butlletí del Santuari que esmenta que existeix la capella de Sant Iscle destinada a tenir cura de malalts de pesta.

L'edició del llibre del pare Pere de Burgos de 1594 esmenta que els monjos i ermitans tenien una infermeria diferent que la resta de persones que vivien en el monestir i descriu també els diferents oficis existents

També tenim referències de la campana dels miracles, per diverses fonts escrites i alguns gravats antics, que esmenten que vora la capella de Sant Iscle hi havia des de l'època medieval, suspesa d'una biga entre unes pilastres, la campana dels miracles, perquè, segons la tradició, tocava tota sola cada vegada que la Mare de Déu feia un miracle a favor dels seus devots que venien a visitar-la. Hi restà fins l'any 1551 que fou incorporada al rellotge construït a la torre del Campanar, en temps de l'Abat Miquel Forner, per un rellotger francès i desapareguda en el segle XVIII, tot i que en alguns gravats, encara hi era representada al seu emplaçament originari.

Durant el segle XVI funcionaren a Montserrat quatre infermeries independents: la dels monjos i ermitans, situada a l'interior de la clausura; la dels frares donats, unida a la fi del segle a la dels domèstics; la dels domèstics i dels pelegrins, anomenada també hospital, destruït per una roca el mes de març del 1546 i construït de nou a partir de l'any 1558 i la dels empestats, situada al redós de la capella o esglesiola de Sant Iscle, i destinada l'any 1586 a esdevenir la seu definitiva de les infermeries dels monjos i de donats en un projecte que no s'arribà a executar. El nou hospital començat per l'Abat Benet de Tocco l'any 1558 és l'edifici avui anomenat del venerable. Segons un inventari global de l'any 1589 ja es disposava de "*Xeringas, escofias para enfermos i camisas de enfermeria*"

La "infermeria de legos" va ser fundada per l'Abat Benet de Tocco fins que el 1854 va ser construït al seu lloc l'hostatgeria. Era la infermeria dels forasters. Si un pelegrí es trobava malalt anava al metge del monestir que el visitava i l'ingressava, si ho considerava oportú,

Benet de Tocco morí a Montserrat de febre tifoidea, el 31 de gener de 1585. Aquest arribà a Montserrat com a visitador apostòlic. Era descendent dels reis d'Albània. Adolescent vingué en romiatge a Montserrat. La solitud de la muntanya, la devoció del santuari, el

capteniment dels monjos foren per al jove aristòcrata una revelació. Obtingué l'hàbit i restà al monestir del qual fou Abat en el trienni 1556-1559, i reelegit el 1562. No acabà aquest segon trienni puix que el 1564 Pius IV el nomenà bisbe de Vic.

Metges i Cirurgians

Segons l'estudi del pare Francesc Xavier Altés i Aguiló, el primer metge conegut del segle XVI és mestre Bartomeu Cometi que trobem actuant a finals de desembre i primers de gener de l'any 1508 precisament com a testimoni d'un miracle esdevingut a Montserrat en la persona de Joan d'Erenga, natural de Saona (Gènova), el qual venint de Sant Celoni cap a Montserrat, en sortir de Terrassa, els seus dos acompanyants, després de robar-lo, li tallaren la llengua. Molt possiblement, però, el cognom Cometti sigui una llatinització provinent de l'acte notarial del miracle, atès que un mestre Comes està documentat entre el juliol de l'any 1509 fins el novembre del 1510 realitzant visites mèdiques a Montserrat (12)

Tal com esmenta el pare Francesc Xavier Altés: "*juntament amb el metge Comes trobem en aquests anys dos altres metges que puguen periòdicament a visitar a Montserrat. L'un és mestre Monlleó, documentat des de l'agost de l'any 1509 fins a l'abril del 1512 el qual pujava a Montserrat a passar-hi visita set dies cada mes, repartits segons sembla en dues vegades, una a principi i l'altra a la fi del mes, a part de les pujades d'urgència. L'altre era mestre Clergue, metge de Manresa, documentat des de febrer del 1509 fins al juny del 1510... quant vingué per visitar "lo pare fra Joan de Cigalas, lo qual ja era mort quan arriba". Sembla ser que aquest metge també visitava a Montserrat quatre dies cada mes. Els seus honoraris per la visita mensual era de cinc i de dos ducats respectivament, equivalents a disset sous diaris; mentre que per les visites ocasionals o bé urgents cobraven un ducat diari, és a dir vint-i quatre sous, tal com ho veiem per exemple el 27 de novembre del 1510 a propòsit de la darrera malaltia i mort de l'Abat Cisneros: "pagui a mestre Monlleó trenta y cinch ducats dor per XXXV dies que havia estat asi sobre la enfermetat del nostre reverent Pare fra Garcia de Cisneros, lo qual dia mori" (13)(ACA "Monacals d'Hisenda" vol. 3750, f. 344). En acabar la relació contractual del mestre Comes i mestre Clergue el 1510 es porten gestions per aconduir un altre metge i durant anys, van passant d'una manera temporal diferents metges.*

Tot i acabant afirmant: "*La documentació excepcional i completa de què disposem per al període 1509-1512 ens permet de constatar la inexistència d'un metge resident al monestir-santuari, o bé en l'entorn immediat.*"(14)

A partir de 1531 fins al 1545 trobem resident a Monistrol de Montserrat el doctor en medicina Joan Bayllo, d'origen aragonès i possiblement de Saragossa.

El 1570 es construeix un nou habitacle pel metge. El primer en ocupar-lo fou segurament el metge conegut com "magnífic" Montserrat Matheu "*artium et medicine doctorem*", fill d'Igalada, resident ja a Montserrat des de el mes de setembre del 1574 on

visqué la resta de la seva vida i hi feu testament el 6 de maig del 1584, ". La mort li arribà el mes de setembre del 1584, puix que el dia 23 fou publicat el seu testament. El doctor Montserrat Matheu fou el metge que durant el segle XVI tingué una residència més perllongada al monestir santuari. Degut a què compaginava el servei mèdic amb altres activitats que l'obligaven a absentar-se sovint del monestir, deixà un substitut Francesc Miró (documentat ja el 19 de març del 1576). Aquestes activitats paral·leles eren l'arrendament de les rendes dels castells montserratins de la Segarra l'any 1574, i accions de procurador del monestir.

Cal diferenciar aquest metge, d'un altre metge i farmacèutic conegut com Francesc Micó (1528-1592). Aquest metge té una estada professional a Montserrat temporal, sembla ser que fou per a suplir el metge del santuari, i no com a apotecari. Aquest metge fou considerat com el primer herboritzador científic de Montserrat, que comunicà les noves espècies que hi havia recol·lectades a J. Delechamps, el qual les publicà l'any 1587 en la seva "Historia generalis plantarum", bo i dedicant-li "*I'Auricula ursi myconi*" (orella d'os). El mateix any 1576, Francesc Micó editava a Barcelona el seu llibre "*Alivio de sedientos*". Aquest va tractar amb el famós apotecari montserratí d'origen francès fra Antoni Castell, i també a propòsit d'una obra seva, avui desconeguda, titulada "*Las visitas de Montserrat: al confesor Gargallo*".

Segons el pare Xavier Altés, a partir de l'etapa del metge Matheu, es coneixen unes reglamentacions, la primera és el reconeixement previ dels pelegrins malalts i l'altra la revisió mèdica als novicis del monestir per evitar que tinguessin alguna malaltia secreta, ja que havien de declarar públicament sota jurament que es trobaven bé de salut:(24)

Posteriorment, des de 1590-1591 fins a les darreries de desembre de 1595-1596 trobem com a metge ordinari de Montserrat, amb residència a Monistrol, Salvador Alavedra.

Els Cirurgians

Al costat dels metges, trobem la figura del barber-cirurgià. A finals de desembre del 1507 i primers de gener del 1508 coneixem diferents noms com el de Dídac i de "*Jacobus chirurgus cardiona*". També el del mestre Pere Barbero que començà el 14 de gener del 1508 amb un sou de quinze lliures anuals i també el de Pere Portella des del gener del 1515. Aquest oficial de Montserrat amb residència familiar a Monistrol, era fill d'un sabater de Santpedor i germà del monjo montserratí fra Miquel Portella. Aquest morí sense fills l'any 1579, demanant en el seu testament de ser enterrat en el cementiri. A partir de març de 1560 trobem documentat com a cirurgià de Montserrat el mestre Pere de Mesa amb residència a Monistrol. El darrer esment de la seva activitat a Montserrat consta en el llibre dels miracles de Montserrat el 26 de setembre del 1587, a propòsit del reconeixement que féu a un carboner francès a qui, el mes de gener, uns bandolers havien donat deu ganivetades, i havia guarit gràcies a la intercessió de Santa Maria de Montserrat.

També Montserrat va ser objecte d'especial culte per pal·liar l'escomesa epidèmica de pesta del 1515 que colpí molt greument a molts pobles de Catalunya. Molts d'ells organitzaren romiatges de penitència a Montserrat i s'obligaren a mantenir perpètuament un ciri al santuari. El primer de juliol del 1515, els consellers manresans deliberaren ofrenes, processons i misses. També durant el 1522 per tal d'evitar el contagi de la gran pesta que envaïa Catalunya.

Però no tan sols demanaren ajut per prevenir els esclats epidèmics sinó també per intercedir en la manca d'aigua. L'any 1337 els consellers de Manresa resolgueren que tots els habitants de Manresa fessin un romiatge de penitència a Montserrat. També a Igualada, per tal de prevenir l'epidèmia de pesta del 1515, van imposar a tota la població un romiatge obligatori de penitència amb la pena de estar vuit jorns a la presó o pagar cinc sous pel ciris(15)

Segle XVII

Durant aquest segle tenim diferents tractats que parlen de l'activitat assistencial del monestir. Un d'aquests tractats és el llibre "La Perla de Catalunya" que fa referència a la "botica" del monestir.

També hi ha una referència de l'hospital de Montserrat durant el segle XVII al llibre d'Argaiz; en aquesta obra es fa referència al caràcter solidari assistencial de l'ordre. Per tant, aquí ja trobem una assistència gratuïta del metge cirurgià cap als pelegrins malalts, a diferència del segle XIV en què l'assistència no cobria les medicines ni el servei mèdic.

En el mateix llibre, Argaiz esmenta la infermeria assistencial coneguda com de "los donados" que va ser construïda el 1556 per "*Fray Benito de Tocco*".

En el segle XVII tenim constància de la presència d'un metge permanent al monestir. El 6 d'octubre de 1668, Cosme III de Mèdici pujà a Montserrat. El cronista del viatge, L. Magalotti, anotà que "*El Monestir té una farmàcia i un metge seglar amb un sou de 500 escuts*". (16)

Per tant, aquí trobem ja un primer contracte de treball del metge seglar amb una remuneració, a diferència del segle XIV que era una relació esporàdica.

També en els inicis del segle XVII, tenim constància de la presència a Montserrat del metge de Monistrol doctor Joan Carles Amat. L'any 1602 el trobem exercint a Esparreguera, d'on passà molt possiblement a Montserrat, on el trobem ocupant plaça de metge els anys 1608 i 1609. El 21 de gener de 1606 oferí els seus serveis a Monistrol pel salari anual de cent ducats, preu que els consellers trobaren car; finalment l'aconductaren l'any 1618. (17)

Biografia del metge Joan Carles Amat

El metge Joan Carles Amat nasqué a Monistrol de Montserrat l'any 1572. De la seva infantesa es coneix la relació amb l'Escolania de Montserrat.

Estudià Medicina a la Universitat de València i s'hi graduà l'any 1595. L'any 1596 retornà a Monistrol i signà la primera de les obres que publicà al llarg de la seva vida, el seu tractat: *Guitarra Española de cinco órdenes*. Exercí com a metge a Esparreguera. El 1600 es casà amb Mònica Ubach, filla de Vacarisses.

El 22 de juliol del 1608 ja el trobem a Montserrat com a testimoni mèdic d'una guarició miraculosa.

Sabem que l'any 1614 tenia un pou de glaç en un hort de Monistrol, possiblement, per tal de disposar de gel per finalitats mèdiques.

A partir del 1618 compagina l'exercici de la medicina a Monistrol i al Santuari de Montserrat, fins el 1630, en què Montserrat Agustí el va substituir com a metge de Monistrol. Posteriorment, el consell de la Vila proposà d'acondicionar-lo novament per cinc anys o per tota la vida.

De la seva activitat mèdica es coneix la seva obra més important, dedicada a la Mare de Déu de Montserrat, donant-li les gràcies per haver-li salvat la vida quan una banda de bandolers l'assaltà i li robà. Els títols de les seves obres de més renom foren: "*Fructus Medicinae ex variis Galeni locis decerpti*". "*Tractatus de peste*" i "*tratado de las heridas de cabeza*". També publicà el 1636 una altre obra literària: "*Quatre-cents aforismes catalans*". Morí el 10 de febrer del l'any 1642 a l'edat de 70 anys. Un mes abans, el 6 de gener de 1642 fou elegit batlle de Monistrol de Montserrat, càrrec que ocupà un mes degut a la seva mort. El seu cos fou enterrat a l'antiga capella de Sant Joan de l'església parroquial de Sant Pere de Monistrol.

Segle XVIII

Durant aquest segle trobem diferents documents que ens parlen de la permanença de l'activitat mèdica al monestir.

En la primera edició de Pere Serra i Postius "*Epítome Histórico (...) de Nuestra Señora de Monserrate*" (18) del 1742 hi fa referència a les cases del metge i cirurgià, a la "enfermeria de los legos i l'hospital dels pobres".

Durant el segle XVIII també trobem notícies de l'activitat de l'hospital de Montserrat, en el llibre publicat de l'Abat Benet Argerich el 1746 de: "*Cartas de Fray José de San Benito religioso lego en el Monasterio de Nra. Sra. de Montserrat*", en el que fa referència a una reflexió sobre la vida interior i cartes que va escriure a diferents persones. Aquest religiós de l'ordre de Sant Benet i procurador General del monestir de Montserrat, manifestà que el producte de aquesta obra s'havia d'utilitzar en l'assistència als pobres malalts, que anessin al Santuari, i en la manutenció de l'Hospital que hi havia en la sagrada muntanya per curar els malalts pelegrins. Per tant, ja no es parla d'una infermeria, sinó d'un hospital.

Referent a l'hospitalitat trobem el següent recull de l'Abat Benet Argerich, publicat per primera vegada el 1758 en un llibre que es titula "*Compendio historial o relación breve y verídica y real santua-*

rio de Nuestra Señora de Montserrat" el qual esmenta que: "... *El tercer respeto de la hospitalitat mira hacia los enfermos pobres y peregrinos. Luego que alguno se siente indispuesto se presenta al médico del monasterio, y hallando, le manda ir al hospital, en donde se le recibe con mucha caridad y agrado. Quitarle a punto toda la ropa para limpiarsela, y le dan cama y ropa interior todo limpio. Haze el medico dos visitas cada dia: pero si la enfermedad se agrava repite las necesarias... Si el doliente tuviese mujer o hijos se les mantiene el Monasterio con la limosna*" (19) També esmenta la tradició en el moment de la mort que a més a més d'administrar el "Viatico", s'acompanya dels càntics dels nens escolans (20).

Hostatgeria dels pobres

Aquest edifici va ser construït en temps de l'Abat Fra Agustí Novell l'any 1729. Durant aquests anys es donava als necessitats menjar i aixopluc, a canvi d'anar a missa diària, tal com s'esmenta en el llibre de Gaietà Cornet de 1858 on s'explica que hi havia 2 cambres diferents, una per als homes i una altra per a les dones on es donava menjar i aixopluc durant 3 dies a canvi d'assistència obligatòria a la missa. Al toc d'una campaneta era el senyal per gaudir de la caritat dels germans benedictins: (21)

NOTES

- (1) Soler, Josep Maria (Pare Abat): *Montserrat. quasi mil anys de cultura*, (X aniversari de la Fundació Abadia de Montserrat 2025). Torre AGBAR de Barcelona, 4 de juliol de 2007
- (2) Soler, Josep Maria (Pare Abat): Idem
- (3) Soler, Josep Maria (Pare Abat): Idem
- (4) Soler, Josep Maria (Pare Abat): Idem
- (5) *Analecta Montserratensia*. Vol. III. Any 1919. Pàg. 324. "*Documents de l'arxiu de la Corona d'Aragó comunicats per en Josep Mª Roca*".
- (6) Barau, Cebrià: *Butlletí del Santuari*. Núm. 109. 2ª època. (Setembre-Desembre) Montserrat, 1984
- (7) Albareda, Anselm M^a: "*L'Abat Joan de Peralta i la reforma de Montserrat*", dins "*Analecta Montserratensia*". Vol. VII. Any 1958. Pàgs. 42 i 87.
- (8) De Burgos, Pedro: "*Libro de los milagros hechos a invocación de nuestra señora de Montserrat, y de la Fundación, Hospitalidad y orden de su santa casa, y del sitio della y de sus hermitas*", Barcelona 1536. Fols 9,29v.-30v.36, i "*Libro de la Historia i Milagros hechos a invocación de Nuestra Señora de Montserrat*", Barcelona, 1550, ff. 12, 14v 16-17 i 22 v.
- (9) De Burgos, Pedro: Idem. Barcelona, 1536, fol 38
- (10) Montserrat. Butlletí del Santuari. Any VI. 1ª època. Núm. 71, Agost de 1932
- (11) De Burgos, Pere: "*Historia y Milagros hechos a invocación de Nuestra Señora de Montserrat*", Barcelona, 1536. pgs. 17 i 20. (Edició de 1594).
- (12) Altés i Aguiló, F.-X.: "*Metges, cirurgians i apotecaris del segle XVI al monestir de Montserrat*", Gimbernat, 1991. Pàgs. 9-26
- (13) ACA "*Monacals d'Hisenda*" Vol. 3750, f. 344
- (14) Altés i Aguiló, F.-X.: Idem
- (15) Albareda, Anselm M.: "*Historia de Montserrat*" Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977. p. 307
- (16) Montserrat. Butlletí del Santuari, num. 46. Pàg. 43
- (17) AMMM: Registre
- (18) Serra Postius, Pere: "*Epítome Histórico de Nuestra Señora de Montserrat*", 1742, p. 18 (primera edició)
- (19) Serra Postius, Pere: Idem. p. 88
- (20) Serra Postius, Pere: Idem. p. 92
- (21) Cornet Mas, Gaietà: "*Tres dias en Montserrat*", 1858, 1ª Edició